

УДК 159.9>316.6

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12\(30\)-487-499](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-12(30)-487-499)

Петренко Ірина Володимирівна кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології спілкування, Інститут соціальної та політичної психології Академії педагогічних наук України, вул. Андріївська, 15, м. Київ, 04070, тел.: (044) 245-30-64, <https://orcid.org/0000-0002-5900-0852>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СИСТЕМІ «СІМ'Я-ШКОЛА»

Анотація. Статтю присвячено вивченню соціально-психологічних особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа». Зазначено, що надзвичайно важливим є вивчення соціально-психологічних умов, що сприяють підвищенню ролі сім'ї як стейкхолдера освіти та носія громадської думки щодо її реформування. Окреслено структурні елементи громадської думки, серед яких: суб'єкт формування громадської думки; виразник громадської думки; об'єкт громадської думки; дискурс; оціночне судження; комунікативний простір; соціальний простір. Розкрито функціональні характеристики громадської думки, як-от: ідентифікуючу, інтегруючу, виховну, пізнавальну, управлінську, консультативну, регулювальну, оцінну, консенсусну, конденсаторну. Зауважено, що ефективне функціонування громадської думки передбачає: по-перше, на когнітивному рівні – забезпечення надійного інформаційного зв'язку між знанням і уявленням соціальних суб'єктів; по-друге, на емоційно-чуттєвому рівні – гармонізацію емоційного і раціонального у взаємодії суб'єктів, що забезпечує об'єктивність і обґрунтованість громадської думки; по-третє, на поведінковому рівні – балансування між традиційним і інноваційним у взаємодії суб'єктів, що сприяє закріпленню вдалих соціальних норм, цінностей і продукуванню нових поглядів і ідей. У контексті вивчення питання особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа», розглянуто модель формування і функціонування громадської думки за Ш. Арнштайн, що передбачає три рівні громадянської участі: рівень «неучасті», рівень «символічних заходів», рівень «громадянської влади». Розкрито специфіку комунікативної взаємодії в системі «сім'я-школа» за допомогою типології механізмів залучення суб'єктів спілкування до вирішення спільних завдань, розробленої Г. Роу і Л. Фрюер, що визначає існування трьох рівнів залучення суб'єктів до взаємодії: комунікацію, консультацію й участь.

Ключові слова: громадська думка, реформування освіти, система «сім'я-школа», міжсуб'єктна взаємодія, комунікація, спілкування.

Petrenko Iryna Volodymyrivna Candidate of Psychological Sciences (Ph.D), Senior Research Officer, Laboratory of the Psychology of Communication, Institute of Social and Political Psychology, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Andriivska St., 15, Kyiv, 04070, tel.: (044) 245-30-64, <https://orcid.org/0000-0002-5900-0852>

SOCIO-PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF PUBLIC OPINION IN THE «FAMILY-SCHOOL» SYSTEM

Abstract. The article is devoted to the study of socio-psychological features of the functioning of public opinion in the «family-school» system. It is noted that it is extremely important to study the socio-psychological conditions that contribute to increasing the role of the family as a stakeholder in education and a carrier of public opinion. The structural elements of public opinion are outlined, including: the subject of public opinion formation; public opinion speaker; object of public opinion; discourse; value judgment; communicative space; social space. The functional characteristics of public opinion are disclosed, such as: identifying, integrating, educational, cognitive, managerial, advisory, regulatory, evaluative, consensus, and condenser. It was noted that the effective functioning of public opinion involves firstly, at the cognitive level – ensuring a reliable information connection between knowledge and the perception of social subjects. Secondly, at the emotional-sensual level – the harmonization of the emotional and the rational in the interaction of subjects, this ensures the objectivity and validity of public opinion. Thirdly, at the behavioral level – balancing between the traditional and the innovative in the interaction of subjects, which contributes to the establishment of successful social norms, values and the production of new views and ideas. In the context of studying the peculiarities of the functioning of public opinion in the «family-school» system, the model of the formation and functioning of public opinion by Sh. Arnshtein was applied. This model envisages three levels of civic participation: the level of «non-participation», the level of «symbolic measures», and the level of «civic power». The specifics of communicative interaction in the «family-school» system is revealed using the typology of mechanisms for engaging communication subjects in solving joint tasks, developed by G. Rowe and L. Freuer. This typology reveals the existence of three levels of involvement of subjects in interaction: communication, consultation and participation.

Keywords: public opinion, reforming education, the «family-school» system, interpersonal interaction, communication.

Постановка проблеми. Сьогодні в українському суспільстві, навіть під час широкомасштабної воєнної російської агресії, особливої уваги набувають питання вивчення уявлень про зміст та сутність ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти. Такими питаннями, насамперед, є такі, як: виявлення соціально-психологічних умов підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти; поглиблення уявлення про етапи процесу підвищення ролі сім'ї як стейкхолдера освіти, про соціально-психологічні феномени, що супроводжують або чинять суттєвий вплив на становлення і функціонування громадської думки щодо освітніх реформ; визначення стратегічних напрямів підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні соціально-психологічні дослідження, дотичні до вивчення особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа», присвячені розгляду питань трансформації громадянської позиції суспільних груп, причетних до модернізації освітнього процесу – М. Слюсаревський [4]; питань перетворення уявлень носіїв громадської думки – А. Штельмашенко [8]; аналізу умов гармонізації процесу функціонування громадської думки – О. Стариковська [5]; висвітленню критеріїв та моделей консолідації громадської думки – П. Фролов [7]; розкриттю соціальних стереотипів в громадській думці – В. Полторак, Я. Зоська, А. Стадник [3]; визначенню головних ознак громадської думки – Дж. Г. Гелап [1]; розкриттю особливостей становлення почуття соціальної бажаності – Г. Дж. Голан, А. Дей [9]; визначенню специфіки побудови соціальної реальності – К. Нойвірт, Ф. Едвард [10]; сприйняттю соціальної реальності та поведінкових наслідках цього сприйняття – Ю. Тсфаті та Дж. Коен [12]; перцептивним ефектам, що виникають при сприйнятті повідомлень ЗМІ щодо опитувань громадської думки – З. Пан, Дж. Л. Абісейд, Х. Дж. Паек, Ю. Сан, Д. Гуден [11] та ін. Втім, у сучасних наукових джерелах питання функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа» розкрито недостатньо і потребує свого подальшого опрацювання.

Мета статті – вивчення соціально-психологічних особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа».

Виклад основного матеріалу. Феномени громадської думки досліджуються, передусім, через категорії «істинності-хибності», «тотожності-розбіжності», «сутності-уявності», «образу-симулякру», «справедливості-несправедливості», «рівності-нерівності», «мисленневого-чуттєвого», «хаосу-порядку». Вивчаються також такі характеристики громадської думки, як: інтенсивність поширення, її стабільність та конфліктність. Визначальними для аналізу громадської думки є дослідження специфіки взаємозв'язків соціальних

суб'єктів, що повторюючись, стають закономірними. Вони можуть бути інтенсивними, посиленими або недіяльними, інертними; тривалими, стабільними або нестійкими, мінливими.

Для подальшого дослідження функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа» важливим є окреслення основних компонентів – структурних елементів громадської думки (див. рис. 1).

Рис. 1. Основні структурні елементи громадської думки

Серед основних елементів структури громадської думки зазначаються такі: (1) Суб'єкти формування громадської думки – її творці. (2) Соціальні суб'єкти – носії громадської думки – виразники сформованого ставлення до соціальних процесів. (3) Об'єкт громадської думки – інформація, що впливає на формування ставлень до соціальних проблем, подій, явищ. (4) Дискурс – основа комунікативного простору. (5) Оціночне судження – результат комунікативної взаємодії соціальних суб'єктів. (6) Комунікативний простір – арена для вільного висловлювання думок суб'єктами громадської думки для їх

подальшої перевірки суспільною практикою і поширення. (7) Соціальний простір – середовище для реалізації та зміни оціночних суджень під впливом суспільного досвіду в окремий історичний період (Стариковська, 2017).

Структуру громадської думки, для усебічного розгляду цього феномену, варто доповнити функціональними характеристиками. У літературних джерелах йдеться про такі основні функції громадської думки у соціальному середовищі: ідентифікуюча – уподібнення, асимілювання соціального суб'єкта з іншими; інтегруюча – об'єднання соціальних суб'єктів; виховна – успадкування засобів та способів діяльності, трансляція, фіксація і передача життєвого досвіду; пізнавальна – інформування, зміна, оновлення знань про особливості функціонування суспільства; управлінська – організація взаємодії громадян і органів влади; консультативна – продукування підходів до розв'язання соціальних проблем; регулювальна – генерування цінностей, норм, традицій, що регулюють активність соціальних суб'єктів; оцінна – артикуляція оцінних суджень суб'єктами соціального буття; консенсусна – формування порозуміння між соціальними суб'єктами; конденсаторна – вироблення ідей, думок, що закріплюються в законодавчих актах (див. рис. 2).

Рис. 2. Функціональні характеристики громадської думки

Ефективне функціонування громадської думки передбачає: по-перше, на когнітивному рівні – забезпечення надійного інформаційного зв'язку між знанням і вірою соціальних суб'єктів; по-друге, на емоційно-чуттєвому рівні – гармонізацію емоційного і раціонального у взаємодії суб'єктів, що забезпечує об'єктивність і обґрунтованість громадської думки; по-третє, на поведінковому рівні – балансування між традиційним і інноваційним у взаємодії суб'єктів, що сприяє закріпленню вдалих соціальних норм, цінностей і продукуванню нових поглядів і ідей (Стариковська, 2020).

Розглядаючи питання особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа», доцільним буде звернути увагу на «щабель» громадянської участі – модель формування і функціонування громадської думки, представлену Ш. Арнштайн (див. рис. 3).

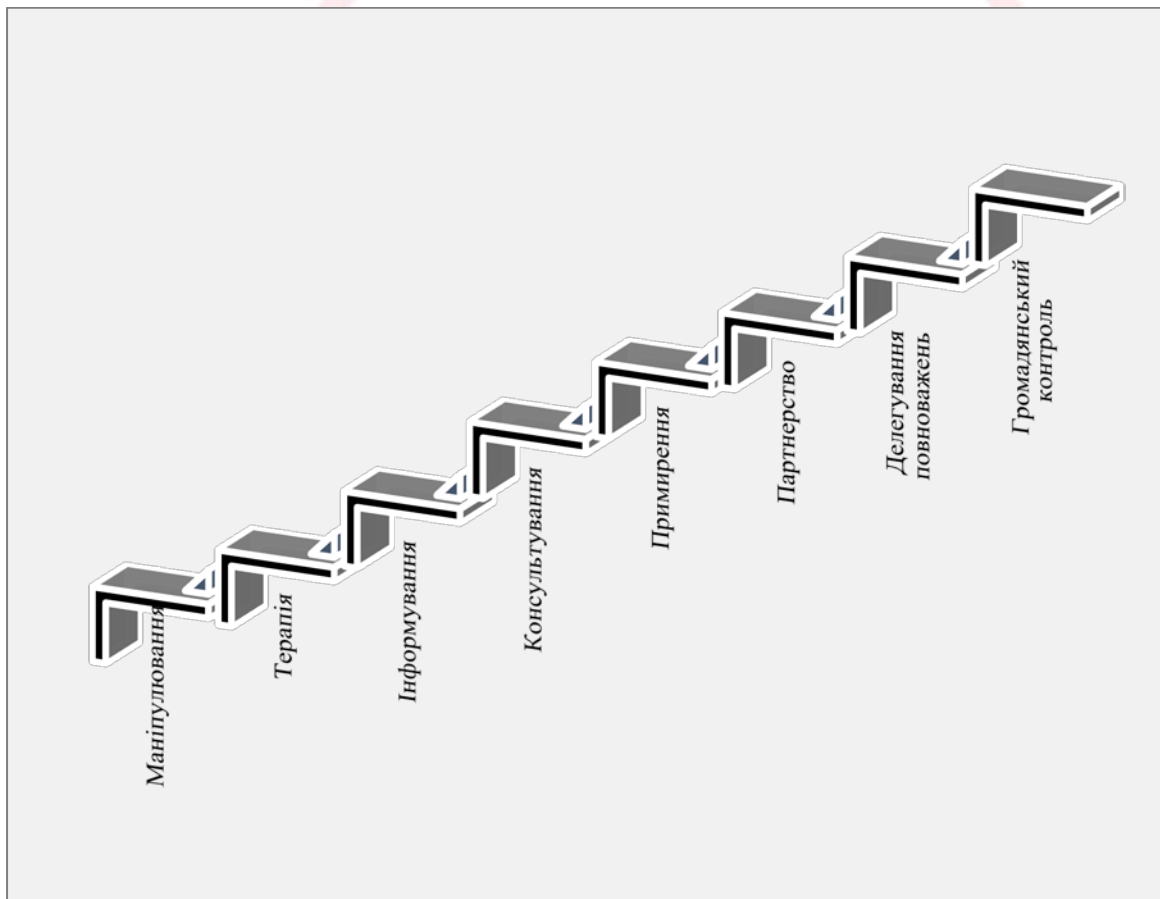

Рис. 3. «Щабель» громадянської участі за Шеррі Арнштайн

Ш. Арнштайн визначаються три рівні громадянської участі: перший – рівень «неучасті», другий – рівень «символічних заходів», третій – рівень «громадянської влади». Ці три рівні, в свою чергу, розподіляються ще на 8 «сходинок» громадянської участі [2]. Суспільство, тим самим, «рухається» від

«найнижчих» – маніпулятивних – шаблів псевдодемократії до справжньої громадянської участі (громадянського управління) і вияву громадської думки. Такими, визначеними Ш. Арнштайн «сходінками», є:

I. Рівень неучасті, що замінює поняття справжньої участі, не передбачає участі суб'єктів у розробці чи втіленні конкретних програм, натомість відкриває можливість для влади «повчати» та «зцілювати» учасників взаємодії.

(1) Маніпуляція, що представляє собою різновид соціального впливу, який використовується для запровадження цілей, намірів, установок маніпулятора задля прихованого управління поведінкою людей.

(2) Терапія як комплекс психологічних впливів, що мають на меті заспокоєння учасників взаємодії, замість вирішення проблем.

II. Рівень «символічних заходів», коли у громадян виникає можливість почути, бути почутими владою і маніфестувати, виявляти свої погляди. Але цей рівень не передбачає справжніх змін у статус-кво суб'єктів взаємодії, коли все залишається на узвичаєних позиціях, без кардинальних змін.

(3) Інформування як такий спосіб подачі інформації, при якому у явному вигляді зміни у існуючих поглядах учасників взаємодії є відсутніми, а видимість нейтральності джерела повідомлення створює ілюзію свободи вибору у ставленні людини до переданого і одержаного змісту.

(4) Консультування як організований комунікативний процес суб'єктів взаємодії під час якого здійснюється інформування, підтримка для задоволення запиту чи вирішення проблеми, переадресування до організацій, що можуть надавати кваліфіковану допомогу чи соціальні послуги.

(5) Примирення як найвищий рівень «символічних заходів», що передбачає можливість виявляти думки, радити – для громадськості, і право приймати рішення – для владних структур.

III. Рівень громадянської влади як можливість представників громадськості впливати на прийняття важливих суспільних рішень.

(6) Партнерство як відбудовування взаємостосунків, що ведуть до пошуків компромісів і дають змогу суб'єктам взаємодії домовлятися щодо ухвалення і вирішення актуальних питань.

(7) Делегування повноважень як процес ефективного перерозподілу завдань і відповідальності між учасниками комунікативної взаємодії з метою отримання найкращого результату в процесі прийняття рішень.

(8) Громадський контроль – вищий «шабель» громадянської влади – як отримання суспільством повноти повноважень з громадського управління, перевірка громадськістю діяльності державних органів щодо виконання проголошених цілей, їх коригування у відповідності до інтересів суспільства, спрямованих на захист і забезпечення фундаментальних прав і свобод людини.

Визначені дослідницею різні рівні громадянської участі, стали основою багатьох типологій залучення до міжсуб'єктної взаємодії. У свій час Ш. Арнштайн називала нижчі рівні залучення «гіршими» за вищі, однак сьогодні вважається, що на кожному з етапів громадянської участі можуть ефективно досягатися специфічні цілі взаємодії, а також вирішуватися свої особливі завдання.

Серед різних підходів, що пояснюють особливості функціонування громадської думки, а також розкривають специфіку міжсуб'єктної взаємодії в системі «сім'я-школа», слід звернутися до типології механізмів залучення щодо вирішення спільних завдань, розробленої британськими дослідниками Геномом Роу та Лінн Фрюер [2]. Така типологія передбачає існування трьох рівнів залучення, як-от: *комунікація, консультація і участь*. До того ж кожен з рівнів розподіляється на декілька окремих типів. Рівень «комунікації» – чотири типи; рівень «консультацій» – шість типів; рівень «участі» – чотири типи. Розглянемо типологію залучення до взаємодії суб'єктів спілкування за Роу-Фрюер більш докладно.

Так, для першого типу залучення, що відноситься до рівня комунікації, притаманне інформативне оповіщення не інтерактивного типу, отримане, здебільшого, через засоби масової інформації – газети, радіо, телебачення. Особливістю рівня комунікації другого типу є отримання інформації суб'єктом, який має проактивну, зацікавлену щодо одержаної інформації позицію. Незважаючи на те, що представники держави доносять інформацію зацікавленим особам безпосередньо, комунікація цього типу не передбачає діалогу та участі громадян у прийнятті рішення. Інструментами залучення, у цьому випадку, можуть слугувати громадські слухання, зустрічі у форматі «питання-відповіді». Для третього типу комунікації характерним є те, що незважаючи на заздалегідь підбрану інформацію, суб'єкти комунікації самі обирають яке повідомлення сприймати, яким чином і коли. У цьому разі інструментами залучення можуть бути інформаційні центри, спеціалізовані канали і сайти. Для четвертого типу комунікації властива, насамперед, ініціативність суб'єкта спілкування. Інформація, яка подається, є гнучкою і відповідає індивідуальному запиту суб'єкта щодо окремого питання. При цьому, контакт віч-на-віч є відсутнім, а інформація передається через медіа, телефон або сайт. Інструментами залучення при цьому типові комунікації стають гарячі лінії чи сайти для збору звернень громадян.

Змістом першого типу консультації, наступного рівня залучення суб'єктів спілкування, є отримання відповідей від громадян – носіїв громадської думки – у більш контрольований спосіб, що передбачає використання великої статистичної вибірки опитуваних. Авторами представленої типології вважається, що кількість відповідей, у даному

випадку, важливіша за якість одержаних даних, оскільки не передбачає полегшення процесу пригадування, відповіді на запитання, здебільшого, закриті чи обмежені, особистий контакт з респондентом – відсутній. Інструментами залучення виступають опитування громадської думки, анкетні дослідження, голосування під час телешоу, референдуми. Другий тип консультації передбачає отримання відкритих відповідей на соціально важливі питання. Залучення відбувається шляхом опитування заздалегідь відібраних, потенційно зацікавлених осіб – представників громадських груп чи організацій. Передбачається, що громадськість делегує своє право приймати рішення цим представникам, проте, таке делегування може стати проблематичним, оскільки широкі верстви громадян не завжди бувають поінформовані щодо вирішення важливого питання. Третій тип консультації, подібний до другого, але у цьому разі контрольований відбір потенційно зацікавлених осіб не передбачається. Інструментами залучення можуть слугувати, приміром, електронні консультації – обговорення проектів нормативно-правових актів на сайтах органів влади. Щодо четвертого типу консультування, то тут перевага надається якості інформації, на противагу її кількості. Найпоширенішим інструментом є проведення фокус-груп. Проте, під час дискусії на обрану тему, зворотний зв'язок учасників обговорення з владними структурами не забезпечується, тому фокус-група вважається консультативним інструментом, а не інструментом участі. П'ятий тип консультування схожий на четвертий, але основною його відмінністю є відсутність контрольованого відбору учасників. Поширеною формою залучення є обговорення невеликою кількістю учасників попередньо визначеної проблеми у «колах». Зустрічі складаються мінімум з трьох сесій, що модеруються (на громадських засадах) лідером дискусії. Іншим інструментом на цьому рівні залучення може слугувати «відкритий простір», що представляє собою велику кількість учасників, які самі обирають проблемні питання і обговорюють їх в малих дискусійних групах (воркшопах), а після цього презентують результати своєї роботи під час фінальної пленарної сесії. Особливістю шостого типу консультації – є залучення учасників за допомогою громадянської панелі. На відміну від двох попередніх типів консультування, групи зацікавлених осіб збираються декілька разів на рік для обговорення нагальних питань, при цьому склад учасників періодично змінюється. По закінченню кожної зустрічі, за її результатами, спільне рішення приймається шляхом таємного голосування учасників обговорення.

Третім рівнем залучення суб'єктів – носіїв громадської думки до комунікативної взаємодії, є рівень участі, що складається з чотирьох основних типів. Перший тип характеризується контрольованим добром учасників, груповими дискусіями віч-на-віч, не обмежуваними відповідями учасників,

наявністю гнучкої інформації від організаторів, які, водночас, виступають у якості експертів і готові відповідати на запитання представників громади. Інструментами такого типу залучення є воркшоп, майстерня прямої дії, громадянське журі, консенсусна конференція. Організатор, внаслідок роботи з групою, формулює проблему і ключові питання, що виносяться на розгляд обраного з представників громади компетентного журі. Ця група протягом кількох днів вивчає матеріали, представлені експертами, заслуховує фахівців, які мають представити різні погляди на проблемну ситуацію, на основі всебічної інформації обмірковує рішення, що ухвалюються. Учасники обговорення формують звіт – виносять вердикт, який містить відповіді на основні проблемні запитання, а також розробляють свої рекомендації щодо доопрацювання проєкту рішення і публічно оголошують результати. Специфікою другого типу участі є залучення малих груп учасників взаємодії, які мають необхідні знання і володіють необхідною інформацією для розв'язання нагальних проблем. Інструментами залучення, за типологією Роу-Фрюєр, стають договірна нормотворчість та спеціальна комісія. Третій тип участі має таку суттєву відмінність, що думки учасників обговорення піддаються структуруванню. Інструментами залучення на цьому етапі стають дорадче опитування суб'єктів взаємодії або планувальні осередки. У процесі дорадчого опитування, заздалегідь відібрані учасники піддаються опитуванню двічі – до та після обговорення проблеми, що забезпечує добре структурований збір висловлених думок для розгляду, оцінки і ухвалення різних варіантів, способів, засобів вирішення завдань. Четвертий тип участі відрізняється від інших тим, що відбір учасників є неконтрольованим, а процес збору думок – структурованим. Приміром, типовим інструментом залучення, за Роу-Фрюєр, у цьому випадку, є міське зібрання з голосуванням, в якому голосування на міських зборах проводиться після дебатів учасників обговорення.

Висновки. Перегляд усталених форм взаємодії між сім'єю та школою, застосування новітніх способів залучення суб'єктів до вирішення спільних завдань, можуть започаткувати позитивні зміни у ставленні батьків до реформування освітньої галузі.

Окреслено основні структурні елементи громадської думки, серед яких: суб'єкти формування громадської думки – її творці; соціальні суб'єкти – виразники сформованого ставлення до соціальних процесів; об'єкт громадської думки – інформація, що впливає на формування ставлень до соціальних проблем; дискурс – основа комунікативного простору; оціночне судження – результат комунікативної взаємодії соціальних суб'єктів; комунікативний простір – арена для вільного висловлювання думок суб'єктами громадської думки; соціальний простір – середовище для реалізації та зміни оціночних суджень під впливом суспільного досвіду.

Розкрито основні функції громадської думки у соціальному середовищі: ідентифікуюча – уподібнення, асимілювання соціального суб'єкта з іншими; інтегруюча – об'єднання соціальних суб'єктів; виховна – успадкування засобів та способів діяльності, трансляція, фіксація і передача життєвого досвіду; пізнавальна – інформування, зміна, оновлення знань про особливості функціонування суспільства; управлінська – організація взаємодії громадян і органів влади; консультативна – продукування підходів до розв'язання соціальних проблем; регулювальна – генерування цінностей, норм, традицій, що регулюють активність соціальних суб'єктів; оцінна – артикуляція оцінних суджень суб'єктами соціального буття; консенсусна – формування порозуміння між соціальними суб'єктами; конденсаторна – вироблення ідей, думок, що закріплюються в законодавчих актах.

У контексті вивчення питання особливостей функціонування громадської думки в системі «сім'я-школа», розглянуто модель формування і функціонування громадської думки за Ш. Арнштайн, що передбачає три рівні громадянської участі: рівень «неучасті» – маніпулювання, терапія; рівень «символічних заходів» – інформування, консультування, примирення; рівень «громадянської влади» – партнерство, делегування повноважень, громадський контроль. Розкрито специфіку комунікативної взаємодії в системі «сім'я-школа» за допомогою типології механізмів залучення суб'єктів спілкування до вирішення спільних завдань, розробленої Г. Роу і Л. Фрюер, що визначає існування трьох рівнів залучення суб'єктів до взаємодії: комунікацію, консультацію й участь.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у поглибленні уявлень про особливості функціонування громадської думки щодо реформування освіти та здійсненні емпіричного дослідження особливостей взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа».

Література:

1. Геллап Дж. Г. Пульс демократии. Как работают опросы общественного мнения. М: ВЦИОМ, 2017. 256 с.
2. Ковшун Л. Рівні співпраці влади і громади: шість типологій громадянської участі. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/r%D1%96vn%D1%96-sp%D1%96vprac%D1%96-vlady-%D1%96-gromady-sh%D1%96st-typolog%D1%96j-gromadyanskoyi-uchast%D1%96> (дата звернення 22.12.2022).
3. Полторац В.А., Зоська Я.В., Стадник А.Г. Процеси «побудови» соціальних стереотипів в громадській думці. *Актуальні проблеми науки та освіти* : Збірник матеріалів ХХІІІ підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, м. Маріуполь, 5 лют. 2021 р. Маріуполь, 2021. С. 126-127.
4. Слюсаревський М.М. Освіта і громадська думка: шляхи до консенсусу. *Світогляд*. Київ, 2017. № 1(63). С. 52-61.
5. Стариковська О.О. Сутність громадської думки. *Нова парадигма: філософські науки*. Київ, 2017. № 131. С. 79-86.

6. Стари́ковська О.О. Основна передумова гармонізації процесу функціонування громадської думки в Україні. *Humanities Studies*. Запоріжжя, 2020. Вип. 3 (80). С. 65-77.
7. Фролов П.Д. Громадська думка: критерії та моделі консолідації. *Наукові студії з соціальної та політичної психології*. Київ, 2014. Вип. 34. С. 234-247.
8. Штельмашенко А.Д. Спіраль мовчання як фактор впливу на громадську думку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Київ, 2018. Т. 29(68). № 2. С. 119-122.
9. Golan G.J., Day A.G. The first-person effect and its behavioral consequences: A new trend in the twenty-five-year history of third-person effect research. *Mass Communication and Society*, 2008. No 11 (4). P. 539-556.
10. Neuwirth Kurt & Frederick Edward. Extending the Framework of Third- First-, and Second- Person Effects. *Mass Communication and Society*, 2002. No 5(2). P. 113-140.
11. Pan Z., Abisaid J. L., Paek H-J., Sun Y., & Houden D. Exploring the perceptual gap in perceived effects of media reports of opinion polls. *International Journal of Public Opinion Research*, 2006. No 18. P. 340-350.
12. Tsfati Y., & Cohen J. Object-subject distance and the third person perception. *Media Psychology*, 2004. No 6. P. 335-361.

References:

1. Gjellap, Dzh. G. (2017). *Pul's demokratii. Kak rabotajut oprosy obshhestvennogo mnenija* [The pulse of democracy. How opinion polls work]. M: VCIOM [in Russian].
2. Kovshun, L. (2016). *Rivni spivpratsi vlady i hromady: shist typolohii hromadianskoi uchasti* [Levels of government-community cooperation: six typologies of civic participation]. Retrieved from <https://mistosite.org.ua/ru/articles/r%D1%96vn%D1%96-sp%D1%96vpracz%D1%96-vlady-%D1%96-gromady-sh%D1%96st-typolog%D1%96j-gromadyanskoyi-uchast%D1%96> [in Ukrainian].
3. Poltorak, V.A., Zoska, Ya.V., Stadnyk. A.H. (2021). Protsesy «pobudovy» sotsialnykh stereotypiv v hromadskii dumtsi [Processes of "construction" of social stereotypes in public opinion]. *Aktualni problemy nauky ta osvity* [Actual problems of science and education] : Proceedings from XXIII pidsumkovoї naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv MDU – XXIII final scientific and practical conference of Mariupol State University teachers. (pp. 126-127). Mariupol: MDU [in Ukrainian].
4. Sliusarevskiyi, M.M. (2017). Osvita i hromadska dumka: shliakhy do konsensusu [Education and public opinion: ways to consensus]. *Svitohliad – Outlook*, 1(63), 52-61 [in Ukrainian].
5. Strykovska, O.O. (2017). Sutnist hromadskoi dumky [The essence of public opinion]. *Nova paradyhma: filosofski nauky – A new paradigm: philosophical sciences*, 131, 79-86 [in Ukrainian].
6. Strykovska, O.O. (2020). Osnovna peredumova harmonizatsii protsesu funktsionuvannia hromadskoi dumky v Ukraini [The main prerequisite for the harmonization of the process of functioning of public opinion in Ukraine]. *Humanities Studies*, 3(80), 65-77 [in Ukrainian].
7. Frolov, P.D. (2014). Hromadska dumka: kryterii ta modeli konsolidatsii [Public opinion: criteria and models of consolidation]. *Naukovi studii z sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific studies in social and political psychology*, 34, 234-247 [in Ukrainian].
8. Shtelmashenko, A.D. (2018). Spiral movchannia yak faktor vplyvu na hromadsku dumku [The spiral of silence as a factor influencing public opinion]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Derzhavne upravlinnia – Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public administration*, 29(68), 119-122 [in Ukrainian].

9. Golan, G.J., Day, A.G. (2008). The first-person effect and its behavioral consequences: A new trend in the twenty-five-year history of third-person effect research. *Mass Communication and Society*, 11(4), 539-556.

10. Neuwirth Kurt & Frederick Edward (2002). Extending the Framework of Third- First-, and Second- Person Effects. *Mass Communication and Society*, 5(2), 113-140.

11. Pan, Z., Abisaid, J. L., Paek, H-J., Sun, Y., & Houden, D. (2006). Exploring the perceptual gap in perceived effects of media reports of opinion polls. *International Journal of Public Opinion Research*, 18, 340-350.

12. Tsfati, Y., & Cohen, J. (2004). Object-subject distance and the third person perception. *Media Psychology*, 6, 335-361.

